

תוכן עניינים

1. מבוא	3
2. זרם מבקשי המקלט מאפריקה והשיח המקוטב סביבם	3
2.1. המפגש עם ישראל ועם הישראלים	4
2.2. היקלטותם במרחב העירוני	5
3. גלוקאליזציה – תהליכים גלובאליים והתגובה המקומית להם	6
3.1. דרום תל אביב בין הגלובאלי למקומי	6
3.2. אזרחים וזרים במדינת הלאום	8
4. דיון : מדינת לאום : ישות בירוקרטית או אמנה חברתית?	9
5. סיכום : דרום תל אביב כמפגש בין גלובליזציה ללאומיות	10
6. ביבליוגרפיה	11

1. מבוא

סוגיית מבקשי המקלט והמדיניות הרצויה הן עבור אלו אשר כבר חיים בינינו והן עבור אלו שיחצו את הגבול בעתיד הקרוב משקפת יפה את הניגוד שאותו מציג אליעזר שביד בין השיח האוניברסליסטי אותו מציגים הדוגלים במדיניות רכה כלפיהם, לבין השיח הלאומי ואף לאומני אותו מציגים הדוגלים במדיניות נוקשה יותר כלפיהם. היקלטותם בפריפריה החברתית הישראלית הביאה את המציאות הגלובאלית (ולא רק בארצנו הקטנה) אל מרחב לוקאלי. בעבודה זו תיערך השוואה בין דרום תל-אביב של לפני ואחרי שטף מבקשי המקלט והזרים אשר הפך לעובדה מוגמרת לקראת תחילתו של המילניום הנוכחי. ההשוואה תתמקד במרקם הקהילתי של השכונות אשר הפכו מסביבה יחסית אינטימית וכמעט כפרית, לסביבה עירונית מורכבת הרוויה במתחים אתניים קשים ואף אלימים לצד מגוון עשיר וססגוני של תרבויות שונות המתקיימות בעקביות זו לצד זו.

מעבר לנפילתו הטריטוריאלית של השיח לקטגוריות של ימין ושמאל, נוסף בו גם היבט מעמדי, אשר כיום, בעידן טראמפ, הברקזיט והתנועות האירו-סקפטיות, ברור שאיננו ייחודי לחברה הישראלית. מדובר למעשה במאבק בין בני המעמד הנהנה מפירות הגלובליזציה, הן במישור הכלכלי והן ברעיוני, מצד אחד, לבין בני המעמד אשר שביד מתארו כ"השכבות העממיות, החלשות מבחינה כלכלית ופוליטית אך חזקות מבחינה דמוגרפית, [אשר] נהנו פחות מבחינה כלכלית והרגישו ביתר שאת את הפגיעה הפוליטית בתודעת זהותם ובירידת כוח השפעתם על מדיניות ממשלותיהם בכל הנוגע למימוש האינטרסים הכלכליים, החברתיים והזהותיים שלהם" (שביד 2008, 27), מצד שני. בעבודה זו בכוונתי להאיר את היסודות הלאומיים והאוניברסליים שעולים בטיעוניו של כל צד ולהציגם בהקשר הרחב יותר של ההתנגשות, הן האידיאולוגית והן הממשית, בין עקרונות גלובליים ללאומיים.

2. זרם מבקשי המקלט מאפריקה והשיח המקוטב סביבם

על פי פרסום של לשכת האוכלוסין וההגירה, עד אפריל 2018, בישראל נכנסו 36,630 בני אדם המוגדרים, הן בחלקים נרחבים בציבור הישראלי והן בפרסומים רשמיים כגון זה המוזכר לעיל, מסתננים.¹ אוכלוסייתם הכללית (ככל הנראה כתוצאה מריבוי טבעי), על-פי אותו הפרסום, מונה כ-65 אלפים, רובם ככולם מאריתריאה וסודן.² רובם המוחלט מרוכז בשכונות שמקיפות את התחנה המרכזית החדשה בת"א, אשר בהן נוכחותם ונראותם היא הבולטת והמוחשית ביותר (Müller 2018: 135).

עד לשנת 2010, עת החל משבר הפליטים מאריתריאה לתת אותות ראשונים, הייתה ישראל המדינה שקלטה את מספר הפליטים השלישי בגודלו, בעיקר בשל מיקומה הגיאוגרפי אך גם משום המוניטין שיצאו לה בקרב המבקשים לנוס מארצם כמדינה דמוקרטית ומתפקדת שבעצמה הוקמה על-ידי פליטים, ועל כן מצופה ממנה "לדעת את נפש הגר" (Ibid., 136).

2.1. המפגש עם ישראל ועם הישראלים

ברם, המציאות עבור פליטים אלו הייתה מורכבת יותר. הגם שבהחלט ניתן לטעון שבהצלחתם לעבור ממדינה נחשלת השרויה במלחמה מדממת למדינה מפותחת ויציבה כישראל חוו שיפור קיצוני במצבם, אך בהגיעם ארצה נאלצו להתמודד עם כל הקשיים הכרוכים בזרות ועקירה, תוך הושטה מוגבלת מאוד של עזרה והכוונה מצד הרשויות. על פי עדויות שונות, לאחר תקופת שהייה בת ימים עד חודשים בודדים במתקן

¹ מספר מסתננים רשומים מרץ 2018, רשות האוכלוסין, 26.4.18, עמ' 2.

² שם, עמ' 3.

כליאה בדרום (מתקן "סהרונים" הוא המרכזי והידוע שבהם) לצורך בירור ראשוני של מעמדם, מוסעים מבקשי המקלט באוטובוס לבאר-שבע או תל-אביב, ומושאים שם ללא כל ליווי או הכוונה נוספים מטעם המדינה.

לא רק המפגש עם המדינה התאפיין ביחס מורכב, אלא גם המפגש עם האזרחים המרכיבים אותה. מצד אחד, הצליחו רבים ממבקשי המקלט לעמוד על רגליהם משהגיעו ולהיקלט ברמות משתנות של הצלחה בסביבתם החדשה והרחוקה מהקשיים השוררים בארץ מוצאם, תוך קבלת סעד מגורמים שונים הן בחברה האזרחית והן ממוסדות המדינה, אך מצד שני, נתקלו בעוינות וובחשדנות בקרב תושבי השכונות שאל תוכן נקלטו, שכונות המתאפיינות במעמד חברתי-כלכלי נמוך על כל המשתמע מכך: אחוזי עוני ופשיעה גבוהים יותר, וכן נטייה ניצית יותר של התושבים. ניתן לקבוע כי האספקלריה הבטחונית שאותה מוצאת מולר ביחסם רשויות המדינה השונות (Ibid., p. 134).

העוינות סביבם נובעת מזרותם האתנית, מדתם המוסלמית של חלק גדול מתוכם, אשר מזהה אותם כחלק מהאויב הערבי-מוסלמי בכוח, מאופן כניסתם בהסתננות בלתי חוקית אל תוך המדינה. על כל אלו יש להוסיף את המטען ההיסטורי שנכרך בהסתננות ארצה ובעצם המושג "מסתננים". מושג זה למעשה לקוח מהזיכרון ההיסטורי הישראלי של העשורים הראשונים למדינה, אשר במהלכן שימש המושג לתיאור תושבי הארצות השכנות, רובם ככולם פליטים ערבים פלסטיניים, אשר הסתננו אל תוך גבולות המדינה לשם מטרות תמימות יותר או פחות, הטילו אימה על תושבי הספר וערערו על עצם קיומם של גבולות למדינה הצעירה (Ibid, 136). הווה אומר, העוינות נובעת משכבות האוכלוסייה הממוקמות בקוטב הלוקאלי בדיכטומיה שלו עם הגלובאלי, כפי שעוד יפורט להלן.

מצד שני, יחסם החיובי של גורמים בחברה האזרחית וברשויות כאחד נטוע עמוק בזיכרון ההיסטורי היהודי על פליטות ועל השואה. ישראל הייתה בין הראשונות לחתום על "אמנת האו"ם בדבר מעמדם של פליטים", אשר נכנסה לתוקף בשנת 1954 ואושרה על-ידי ישראל חודשים ספורים לאחר מכן באותה השנה (Ibid.) אף-על-פי שתקנות האמנה מעולם לא קיבלו תוקף חוקי, נודעה להן השפעה מסוימת על רשויות החוק, הגם שהללו למעשה נדרשו לסוגיה של